

ՉԱՅՆԱԳԻՐ ԿԱՍ ԽՕՍՈՒՆ ԳՈՐԾԻ

Հրաշալիքէ հրաշալիք կը գիմենք : Գանի մը ամիս առաջ մինչդեռ ամենուն միտքը գրաւեր էին հեռախօս գործին, հեռերեկտրացոյց գործին, լրագրաց մէջ կարդացիւնք ալ աւելի զարմանալի գիւտ մը . այն է գործի մը, որ իր մէջը կ'ամբարէ զձայնը : Նիւ-Եօքի օրագիր մ'առաջինն եղաւ այս լուրը տալու, և այնպիսի արտառոց կերպով հրատարակեց զայն՝ մինչև կարծել տուաւ թէ մտացածին գիւտ մ'ըլլայ, ինչպէս որ առատ են այսպիսի ինքնաստեղծ լրուիք ամերիկացի օրագիրք :

Արդ կ'երևայ թէ այս անգամ ամերիկացի օրագիրն իրաւունք ունի եղբն, ըսածը չափազանցութիւն չէր, գիւտն ստոյգ է . այն հրաշալի գործին գոյութիւն ունի, և կ'ըսուի ձայնագիր (phonographe) : Այս մարտի մէջ Բարիլու գիտութեանց ճեմարանին առջև 'ի հանդէս ելաւ, և ամենուն զարմանքը շարժեց : Ականատես վկայէ մը քաղելով հետեւեալն է այս գործւոյն պատմութիւնը :

Անցեալ երկուշաբթի, գիտութեանց ճեմարանին գումարման ժամանակ, կոմսն տիւ Մոնսէլ (du Moncel) ներկայացուց կաճառորդաց առջև խօսուռն մեքենայն, Էտիսոն (Edison) ամերիկացւոյն ձայնագիրն, որ այն ինչ հասեր էր 'ի Գաղղիա, և իրաւունքն մեր ժամանակաց քան զամենն աւելի հետաքրքրաշարժ առարկայն կրնայ ըլլալ :

Այս ձայնագիր մեքենայն այնպիսի գործի մ'է, որ կը լսէ, կ'արձանագրէ խօսակցութիւնը, և ետքն ըստ կամս կ'արտադրէ զայն քանի անգամ մարդուզէ, նոյն ձայնին ատիճանաւը, կ'արտասանէ զայն և խօսակցողաց խօսքն ամենայն մանրամասնութեամբք կ'արտաբերէ : Վերջապէս հրաշալիք մ'է :

Եւ տուած արդիւնքն այնպիսի ար-

տաքոյ կարգի բաներ են, որ առաջի բերան ոմանք սկսան տարակուսիլ, և հարցունել թէ այն բնագէտներն որոնք լսեր էին այս գործւոյն խօսիլը, չըլլայ որ խաբուած ըլլան . իսկ հիմա ալ տարակոյս չմնաց : Ճեմարանը գտնուող ամենքը տեսան ու լսեցին այս հրաշալի մեքենայն, որ մօտալուտ արուեստահան, դիսին մէջ ամենէն զարմանալի գիւտից կարգը պիտի անցնի :

Գիտութեանց ճեմարանին մէջ այս գործին ատենանին առջև փոքրիկ սեղանի մը վրայ դրուած էր . մեծութեամբն հազիւ թէ երգեհոն սնտուկի մը չափ կար . մէզը մը երկայն և քսան հարկորդամէդք լայն : Տիւ Մոնսէլ կոմսին խնդրանքը Էտիսոնին օգնակաւնր սեղանին դիմացը նստաւ . և մօտեւալով գործւոյն ձայնատար փողին ուրոշ որոշ արտասանեց հետեւեալ տողերը . « Ձայնագիրն իրեն մեծ պատիւ կը համարի ներկայանալն ճեմարանին գիտութեանց » :

Ամենքը լսեցին . օգնականը ձայնատար փողին մէջ մտուց լսողական մեծ փող մը խաւաքարտէ (մուգաւովա) և գործին շարժման մէջ գրաւ : Թանկարծ մեծ զարմացմամբ ժողովականաց լսուեցաւ ձայնագիր գործին, որ կը կրկնէր յստակ ձայնով, քիչ մը ռընգային, բայց որոշ . « Ձայնագիրն իրեն մեծ պատիւ կը համարի ներկայանալն ճեմարանին գիտութեանց » :

Բոլոր հանդիսականք միարան ծափահարեցին :

Էտիսոնի օգնականն ամերիկացի է, շատ լաւ գաղղիերէն կը խօսի, բայց քիչ մը կոկորդաձայն է : Մեքենայն զարմանալի հաւատարմութեամբ արտադրեց նաև այս կոկորդաձայնութիւն : Նմանութիւնն այնպիսի ճշգրտութեամբ էր, որ կաճառորդաց մէկն ոչ շատ դիւրահաւան չէր, չկրցաւ համբերել ու

փսփսաց. « Բայց անկարելի է, մեքե-
նայն այս բանիս մէջ ամենեւին մասն
չունի. որովայնախօս մ'է որ օյսպիսի
ձայն կը հանէ »:

Տիւ Մոնսէլ կոմսին աղաչեցին որ
ինքն անցնի օգնականին տեղը, և այն
մեքենայով մէյմ'ալ ինքը փորձէ:
« Շնորհակալ եմք Պ. Էտիսոնին, ը-
սաւ կոմսն տիւ Մոնսէլ, որ զրկեց մե-
զի իր ձայնագիրը »:

Թէպէտ և տիւ Մոնսէլ կոմսն այս
բառերս արտասանելու ժամանակ բա-
ւական հեռու կեցած էր ձայնատար
փողին բերնէն, 'ի վերայ այսր ամե-
նայնի երբ մեքենայն սկսաւ շարժիլ,
շեմարանը կարող եղաւ լաւ որոշել
բառերն որ խօսուին մեքենայն հաւա-
տարմաբար կը կրկնէր:

Մեքենայէն ելած ձայնն յայտնի է
թէ այլալայած կ'ըլլայ, խօսողին ձայնը
չլլար, աւելի տկար, աւելի նիհար ու
մետաղական կ'ըլլայ. բայց գրեթէ ձայ-
նին կատարեալ պատկերն է, լուսա-
գրութիւն մ'է, վերածուածն է, ար-
տաբերութեան ամենայն մասնաւորու-
թեամբն ու ամենայն թերութիւննե-
րովը: Խեղճն ու մարէ դուրս բան մը
կ'երևայ լսել փոքրիկ գործի մը որ կը
կրկնէ քանի մը վայրկեան առաջ ար-
տասանուած ու արձանագրուած խօ-
սակցութիւն մը: Մարդուն հաւատալը
չգար, կատակ կը կարծէ. իբր թէ հան-
գիտականաց մէջէն մէկն ամփոփելով
ձայնը՝ կը կրկնէր եղած խօսակցու-
թիւնը:

Եւ սակայն գործին այնպէս պարզ է
մտածութեամբն ու կազմութեամբն,
որ յետ տեսնելու զայն բնագէտ մը՝
չզարմանար անոր տուած հրաշալի ար-
դեանցը վրայ: Մեքենայն այնպէս
պարզ է, որ մարդուս զարմանքը կու
գայ թէ ինչպէս մինչև հիմայ չէ մտա-
ծուած անոր գիւտը:

Թրթռուն թաղանթ մը, նման հե-
ռախօս գործւոյն թաղանթին, բերանի
մը յատակը գրուած է. Ս.յս. թաղաթին
մէջ տեղը սլաք մը կայ, որ կ'երթայ կը
հանգչի հորիզոնական անուակի մը

վրայ. այս անուակը պղնձէ գլան մ'է,
20 հարիւրորդամէզր երկայնութեամբ:
Այն անուակը կը յենու երկու յենա-
րանաց վրայ, խողովակաց առանցքի
մը միջնորդութեամբ կը շարժի: Եւ
երբ ունեւիթով մը առանցքը կը դառ-
նայ, պտտուակի նման կը յառաջէ
ներքսակողմը, դանդաղ ու կանոնաւոր
շարժմամբ կը տանի հետն այն գլանը,
և միանգամայն կը թաւալէ զայն ինքն
իր վրայ:

Դիւրին է ըմբռնեն որ երբ սլաքի մը
ծայրն անուակի մը վրայ կը հանգչի, որ
շարժման մէջ ըլլայ ու միանգամայն տե-
ղը փոխէ, մակերևութին վրայ պարու-
րաձև մը կը գծէ. ուստի թրթռացող թա-
ղանթին մէջ տեղն հաստատուած սլա-
քը՝ անագէ թերթի մը վրայ, որ այն
անուակին մակերեկոյթը կը կազմէ, պա-
րուրաձև ակօս մը կը գծէ: — Երբոր
կը խօսուի, թաղանթին թրթռումուն-
քը կը հաղորդեն իրենց շարժմուն-
քը սլաքին վրայ, որ կ'երթայ ու կու
գայ աւելի կամ նուազ երազութեամբ,
և կը տպաւորէ պարուրաձևին երկայ-
նութեամբն այլ և այլ կէտեր, աւելի
կամ նուազ ուժով, անագին մակի-
րևութին վրայ: Այս կէտերը կը կազ-
մեն ստոյգ գրութիւն մը ամեն մէկ ար-
տասանուած բառերուն, իբր թէ անա-
գին վրայ նշանակուած խազեր ըլլային:

Երբոր կ'ուզեն որ այս գործին վրայի
գրութիւնը կարգայ, ձայները կրկնէ,
բաւական է պտտացունել ունեւիթը, և
դարձունել անուակը այն պտտուակին
միջնորդութեամբն ու բերել իր առա-
ջին կէտը. ետքն սկսիլ նորէն դարձու-
նել անուակն, ինչպէս եղաւ երբ գոր-
ծին կ'արձանագրէր խօսակցութիւնը:
Սլաքը կը մտնէ նորէն իր գծած ակօս-
ներուն մէջ, դարձեալ կ'անցնի փոքրիկ
անհարթութեանց ու փոսերուն վրա-
յէն, զորս թաղանթը թրթռալու ժա-
մանակ բռնադատեր էր զինքը գծել ա-
նագէ թերթին վրայ. բայց հետեւելով
իր գծադրութեանցը, ստիպուած է
մերթ հեռանալու, անթի մերձենալու
անուակին, և որովհետեւ այն սլաքը բո-

լորովին կապեալ է թաղանթին հետ, անոր համար պէտք է որ թաղանթը հեռանայ իր առաջին դիրքէն կամ առնու առաջին դիրքը, ըստ որում պարզ վեր կամ վար կ'երթայ: Ասով թաղանթը կը թրթռայ, և իր թրթռումը կ'ըլլան ճիշդ կրկնութիւն այն թրթռումանց որ տպատրեցին անագին վրայ սլաքին նկարած ուրուագծերն: Ամեն մէկ ձայնը կը կրկնուի, ամեն մէկ խօսքը կ'արտաբերուի, իրենց որոշիչ որպիսութեամբը՝ բարձրութեան, ելեւէջութեան և աստիճանին:

Այս գործին կրկին պաշտօն ունի: Պտուտակը դառնալով՝ կը խօսի, խօսակցութիւնը կը գրուի: Խօսքը գրելով՝ կը լսնցունէ իր մասը: Խօսքը նշանակուեցաւ, ալ ուրիշ բան չմնար բայց եթէ վերցունել անագի թերթը ու տանել պահել: Ետքն որովհետեւ շատ դիւրին չէ կարդալ այն արձանագրուած գրութիւնը, ուստի երբ պէտք ըլլայ գիտնալ թէ ինչ էր այն գրուածքը, փոխանակ կարդալու զայն, կը դրուի այն անագէ թերթը գործւոյն վրայ, որ հիմա խօսուն պաշտօն կ'առնու, և ձայնով կը թարգմանէ այն գրութիւնը, կը կրկնէ եղած խօսակցութիւնը: Այս պէս յետ մօտիկ ընելու և համառօտագրելու, հրաման տրուածին պէս կը սկսի խօսիլ:

Ինչպէս կը տեսնուի, այս գործին իր կազմութեամբը տեսակ մը նմանութիւն ունի երաժշտական տփոց և երգահան արկեղաց, որոնց մէջ խազերը նշանակուած են անուակի մը վրայ փորրիկ անհարթութեանց միջնորդութեամբը, իսկ այս տեղ գործին ինքն իրեն կը պատրաստէ իր անուակը, և ինքնաշարժութեամբ իր գործը կը կատարէ:

Հեռախօս գործին կը մեղադրուէր թէ խօսից հետք մը չիժողոր: քառք բռնիս, verba volant. ձայնագիր գործին մօտիկ կ'ընէ, կ'արձանագրէ ու կը կրկնէ խօսքը. գրուածք մնան, scripta manent: Անշուշտ այս գործին մեծ ծառայութիւններ պիտի մատուցանէ հեռագրութեան:

Բարիգու գիտութեանց ճեմարանին ներկայացուած ձայնագիր գործին Ամերիկայէն եկեր էր շոգենաւով, որուն մէջ բազմաթիւ նաւորդներ կային, որոնք ճանապարհորդութեան ձանձրոյթն այս գործւով կը փարատէին, առաւօտունէ մինչև իրիկուն խօսեցունել տալով զայն: Ծամբայ ելլէն առաջ Նիւ-իօքքի մէջ լսած բոլոր խօսակցութիւնները կը կրկնէր, այնպէս որ իբր թէ այն խօսողները նաւուն մէջ ներկայ ըլլային: Մեծ զուարճութիւն պատճառեւ էր անգղիական ազգային երգը God save the Queen. Տէր կնոջո զբազուհին, զոր ճանապարհորդներէն մէկն երգեր է գործւոյն առջև, և ձայնը կերկրորդ է եղեր բարձր ելլելով և լսնցուցեր էր երգը խղրուկ ձայնով: Այն անխորհրդապահ գործին, որ ամենեւին գովթ չունի, երբ անուակն սկսեր է դառնալ, կրկներ է այն կերպրածայնութիւնն ամենայն ճշդութեամբ: Եւ ամեն անգամոր սկսեր է երգել, նոյնպէս անփոփոխ կրկներ է այն պակասաւոր երգեցողութիւն և ի ծաղր շարժեր է բոլոր հանդիսականները:

Թուլթակ մը խօսել տուեր են բերնին մօտ. ձայնագիր գործին կրկներ է անոր խօսքը. թուլթակը նորէն սկսեր է խօսիլ. գործին շարունակեր է, և այն երկու շաղակրատներուն շատախօսութիւնը ժամերով չէր դադրեր, թէ որ այլք ընդհատած չըլլային:

Էտիսոնի այս գեղեցիկ գիւտը դեռ ևս պէտք ունի կատարելագործութե, որպէս զի գոհացուցիչ կերպով կարելի ըլլայ օգուտ քաղել անկէ. նոյն իսկ գտնուած ներկայ վիճակին մէջ ալ շատ նշանաւոր է, և հիմակունէ կրնայ ըսուիլ թէ ասով լուծուած կը համարուի այն եզական առաջարկութիւնն, որուն նպատակն էր անսահմանաբար պահել և արտադրել մարդու ձայնը: Հարկաւ պիտի գայ գործադրութեան ժամը, և ամենքն ալ պիտի տեսնեն թէ ինչ բազմաթիւ և հետաքրքրական ծառայութիւններ պիտի մատուցանէ այս գործին: